

Fodor Lajos ny. vezérezredes:

„AZ UTOLSÓ KOMMUNISTA MILÍCIA...”

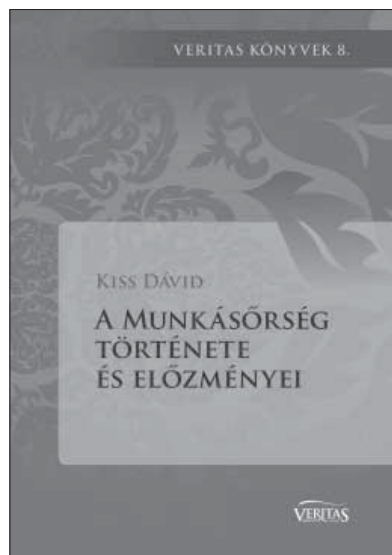
Kiss Dávid „A Munkásörség története és előzményei” című könyvéről¹

Megtiszteltetés számomra, hogy egy fiatal történész legújabb munkáját mutathatom be Önöknek. Ahogyan a szerző is megemlíti a kötet előszavában, sok fehér folt és ellentmondás fedezhető fel a Munkásörség történetét feldolgozó korábbi kutatásokban, tanulmányokban, ezért, bár közhelyként hangzik, nyugodt lélekkel kijelenthetjük, hogy hiánypótló műről beszélhetünk.

A téma azért is aktuális, mert több mint negyedszázaddal a Munkásörség jogutód nélküli megszűntetése után, ma is jelen van annak a generációnak a tudatában, melynek képviselői tagjai voltak, vagy valamilyen formában – közvetve vagy közvetlenül – kapcsolatban álltak vele. A mai fiataloknak ez már valóban történelem, de „velünk élő” történelem, ezért fontos, hogy a szervezetet és ezen keresztül azt a kort is, amelyben létezett, autentikus forrásokból ismerjük meg.

Kiss Dávid a Széchenyi István Kereskedelmi és Gyakorló Szakközépiskola elvégzése után az ELTE magyar–történelem szakán folytatta tanulmányait, ahol a diploma átvétele után, 2014-ben PhD-fokozatot szerzett. Az egyetem befejezése után magyar–történelem szakos tanárként dolgozott előbb általános iskolában, majd gimnáziumban, de érdeklődése egyre inkább a történelemkutatás irányába fordult, és vált fő területévé a 20. századi magyar történelem. Megalakulása óta munkatársa a VERITAS Történetkutató Intézetnek.

Kutatói munkásságát 23 tanulmány, konferenciák és médiaszereplések sora jelzi. Új könyve sem a véletlen terméke. Tanulmányai során behatóan foglalkozott a Munkásörséggel, a szervezet megalakulásának előzményeivel, körülményeivel, működésével és természetesen a megszüntetésével, felszámolásával is. Szakértőként, interjúalanyként és interjúkészítőként vett részt a „Munkásörség története” című film elkészítésében, amelyet a Duna World televízió mutatott be 2016. június 16-án. Többször szerepelt a Munkásörség témájában az Echo Tv „Kiút többszemközt” című műsorában, hasonlóképpen a Lánchíd Rádióban a „Szabad gondolat” műsorban, majd beszélgetett Pap Zsolt rendezővel az „Egy párhadsereg története” című dokumentumfilmről, de a VERITAS-esteken és más fórumokon is volt alkalma meg-

¹ A kötet bemutatóján, 2017. május 23-án elhangzott méltatás szerkesztett változata.

osztani ismereteit a Munkásőrségről és kifejteni erről alkotott véleményét. Joggal mondhatjuk tehát, hogy a témában szakavatott történész könyvét mutatjuk ma be a nagyközönségnek.

A több mint félezer oldalas kötet és a hozzá kapcsolódó mellékletek átfogó képet nyújtanak a vizsgált szervezetről. A „Munkásőrség előzményei” című fejezetben az olvasó részletes képet kap – nemzetközi kitekintésben is – arról a korról, politikai közegről, amelyben a különböző pártmilíciák létrejöttek és működtek. Bemutatja a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt Rendező Gárdáit, a különböző külföldi milíciákat 1945 után, így a Csehszlovák Lidová Milíciát, az NDK „Munkásosztály harccsoportjai” milíciáját, amelyek szintén mintaként szolgáltak a magyar Munkásőrség megalakítása során.

Nyomon követhetjük, hogyan alakult a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Magyar Kommunista Párt (MKP) Rendező Gárdáinak (RG) sorsa a politikai folyamatok függvényében. 1947 végétől megindult egy lassú folyamat, amelynek következményeként az SZDP RG beolvadt az MKP RG-be, és gyakorlatilag – a két párt egyesülését követően – létrejött a Magyar Dolgozók Pártja Rendező Gárdája (MDP RG), azaz a pártok fúziójával párhuzamosan e szervezetek „egyesülése” is megtörtént.

Az MDP első kongresszusa után a Szervező Bizottság megbízta Szirmai Istvánt, Marosán Györgyöt, Kovács Istvánt és Halas Lajost, hogy dolgozzák ki az MDP Rendező Gárda szervezeti szabályzatát, ám nem sokáig élt a létrehozott formáció, mert már 1949 elején az RG újabb átszervezéséről, majd felszámolásáról döntöttek. Ennek nyomán 1950-ben megszűnt a Rendező Gárda, és a még megmaradt Nagy-budapesti Rendező Gárdát is felszámolták, a legmegbízhatóbb tagokat a Szabadságharcos Szövetség budapesti tagozatába helyezték át, a Rendező Gárda feladatait más szervezetek vették át. A feloszlás igazi oka az volt, hogy a pártvezetés ebben a formában már nem volt képes „totálisan” kézben tartani a szervezetet. A Rendező Gárda irányításába ugyanis valamilyen szinten a helyi pártszervek is beleszóltak, tehát nem egy teljes mértékben központilag vezérelt gépezet volt, mint az ezt követően létrejött Államvédelmi Hatóság.

1950 és 1956 között tehát nem létezett külön, a Rendező Gárdához hasonló milícia. Halas Lajos, a Rendező Gárda volt vezetője az ÁVH-hoz került, ahol a Pártőrséget irányította, de a neve későbbiekben is többször felbukkan a könyvben.

1950 után a „párt ökle”, a párhadsereg az ÁVH lett. Természetesen nem olyan értelemben, mint a Rendező Gárda vagy később a Munkásőrség, mert itt már nem a munka mellett teljesítették feladataikat, hanem hivatásszerűen, hivatásos tiszti, tiszthelyettesi és részben sorozott állománnyal.

Ilyen előzmények után jutunk el 1956. október 23-áig, a forradalom kitöréséig. Az akkori történéseket feldolgozó fejezetben pontosan nyomon követhetjük az akkori eseményeket, ugyanis a szerző mintegy „esszenciáját” adja a politikai döntéseknek és a fegyveres szervezetek irányításában jelentkezett zűrzavarnak.

A forradalom kitörését követően a Magyar Dolgozók Pártja nem tudta elfojtani a megmozdulásokat, ezért már október 23–24-én felállították a Katonai Bizottságot, amelynek az egyik fő célja a munkásosztagok felfegyverzése volt. Nem mellesleg a Partizán Szövetségnek is fegyvert akartak juttatni, és a rádióban is közzétettek egy nyilatkozatot, amelyben az üzemek dolgozóit arra biztatják, hogy szervezzenek gyári őrségeket, és a munkahelyeiken ily módon tartsák fenn a rendet. Sőt október 26-án olyan nyilatkozatot adott ki a Központi Vezetőség, hogy a kommunisták, partizánok öljék meg azokat, akik nem teszik le a fegyvert. Sok helyen ezek az őrségek meg is alakultak, de csupán a helyi rend fenntartásában vettek részt, nem harcoltak a rendszer védelmében. Nagy részük fegyver nélkül teljesített szolgálatot, és később csatlakozott a Nemzetőrséghez.

Ebben az időszakban a közvetlen katonai irányítással a Honvédelmi Minisztérium és a Központi Vezetőség Adminisztratív Osztálya foglalkozott, élén Czinege Lajossal, a későbbi honvédelmi miniszterrel, de közvetlen szovjet irányítás mellett. Itt tartózkodott a szovjet pártvezetés két fontos tagja, Mikoján és Szuszlov, de járt itt Zsukov marsall is, aki Gerő Ernővel tárgyalt, és nem utolsósorban Szerov hadseregtábornok, aki személyesen irányította a szovjet beavatkozást.

A szerző részletesen írja le a történeteket és jellemzi az ebben fontos szerepet betöltő vezetőket, amiből láthatjuk, hogy milyen káosz és vezetésképtelenség uralkodott mind a politikai, mind a fegyveres szervek vezetésében.

A könyvből megtudjuk, hogy miként viselkedtek egyes személyek – így a korábban már említett Halas Lajos – 1956-ot megelőzően, a forradalom alatt és leverését követően. A példák alapján valóban igaz az az állítás, miszerint, hogy kiből lett a forradalmat követően „ellenforradalmár”, leginkább a november 4-ét követő tevékenysége döntötte el. Ezek az információk azért fontosak az olvasó számára, mert az említett személyek a későbbiekben is kulcsszerepet játszottak a Munkásőrség megalakításában.

A Munkásőrség létrehozásának terve november 4-e és 1957. január vége között formálódott, amikor is az újjászerveződő kommunista párt, az MSZMP kereste a szervezet megalakításához a „törvényességi kereteket”. A szerző részletesen leírja, hogy a tavasszal átalakításra szánt karhatalom helyett szükség volt egy olyan párthadseregére, amely nem kötődik közvetlenül a forradalom leveréséhez, de adott esetben utolsó aduként számítani lehet rá akkor, ha rendszerellenes megnyilvánulások törnek ki.

A Munkásőrség történetének első szakaszában a fanatikus párttagok gyűjtőhelye lett. Egy – Földes László által készített – javaslat szerint még a Népőrség elnevezést preferálták, és a szervezet tagjainak elsősorban az üzemi munkások közül kellett volna kikerülniük. A szervezeti felépítést teljes mértékben a katonai szervezeti struktúrák alapján kívánták kialakítani – raj, szakasz, század, zászlóalj, szervezetben gondolkodtak, és kerületi, városi, járási, megyei szintű parancsnokságokat terveztek; az egész országra kiterjedő szervezetet pedig az MSZMP KB irányítása alatt álló országos parancsnokság vezette volna. A korábbi elképzelésekhez képest január végén már nyíltan a pártszervezeteknek történő alárendelés lett a cél. Így végül az elnevezés Népőrség helyett Munkásőrség lett; az országos parancsnokot az MSZMP KB javaslata alapján a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, a helyi egységek parancsnokait pedig az MSZMP helyi intézőbizottsága, az adott üzem pártbizottsága vagy a helyi tanács javaslata alapján a Munkásőrség országos parancsnoka nevezte ki.

Megkezdődött az új testület felállítása, amellyel Czinege Lajost, Tömpe Istvánt és Halas Lajost bízták meg. Ez utóbbi törzsparancsnoki feladatot kapott, majd később őt nevezték ki országos parancsnokká a korábban kiszemelt Fekete Károly helyett, aki közben belügyminiszter-helyettesé avanszált.

A „törvényesítési folyamatot” felgyorsította, hogy a kormány február 7-én elfogadta a Munkásőrségről szóló kormányhatározatot, és ezt követően a Népköztársaság Elnöki Tanácsa megalkotta az 1957/13 sz. törvényerejű rendeletet, ami „törvényesítette” a Munkásőrséget. A szervezet létrehozását egyebek mellett azzal indokolták, hogy „az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek hatékonyabb elhárítása” a későbbiekben „sikeresebb lehessen”.

Pár nappal később már sokkal konkrétabb teendőket fogalmazott meg a 1957/13. sz. törvény végrehajtásáról szóló kormányhatározat, amelyben arra hivatkoztak, hogy a fasiszta, ellenforradalmi elemek nem mondanak le restaurációs törekvéseikről, ezért van szükség egy párthadseregére. „Mindezek tanulságaként szükségessé vált a népi demokráciához leghűségesebb dolgozók felfegyverzése, munkásőrségekbe való szervezett tömörítése.”

Ezekkel az „alapeszmékkel” indult a Munkásörség. A szerző hét fejezetben részletesen taglalja a testület 33 éves, hihetetlen ellentmondásokkal, tragikus és tragikomikus elemekkel tarkított történetét. Az olvasó részletes információkat kap a Munkásörség személyi állományáról, annak toborzásáról, felfegyverzéséről, az anyagi-technikai ellátásról, a kiképzésről, az állami és pártrendezvényeken történő szereplésről.

Különösen érdekes a könyv azon része, amely messze túlmutat a Munkásörség létezésével, működésével kapcsolatos kérdéseken. A szerző felteszi a kérdést: Mi történt a magyar társadalommal 1956 után? Miért telt meg a Felvonulási tér 1957. május 1-jén, és miért vált Kádár János az egyik legnépszerűbb történelmi személyiséggé?

A közismert három „T” (támogat, tűr, tilt) nemcsak a művészetek terén érvényesült, hanem az egész társadalomban. Mi játszódhatott le a magyar „néplelekben”, amikor olyan közismert személyiségek, írók, művészek, orvosok, sportolók álltak be ebbe a csapatba, mint Dobozi Imre író, Trencsényi-Waldapfel Imre irodalomtörténész, vallástörténész, egyetemi tanár, műfordító, az MTA tagja, Farkas Aladár szobrászművész, Rozsnyai Zoltán festőművész, Bondi Miksa Európa-bajnok ökölvívó, hogy csak az ismertebbeket említsük, és masíroztak 1957. április 4-én a Munkásörség soraiban?

Nem tudhatjuk, kinek mi járt akkor a fejében. Csak feltételezhetjük, hogy voltak, akik karriervágyból vagy a megélhetésük elvesztése miatti félelemből, vagy egyszerűen csak a fegyverhez jutás legális lehetősége miatt léptek be, de minden bizonnyal jelentős volt azok száma, akik továbbra is hittek a rendszerben, és akár életüket is készek voltak feláldozni ezért. Kiss Dávid a „kórképet” „Stockholm-szindrómának” nevezi...

A 7. fejezet a Munkásörség végjátékát mutatja be, mert mindennek van kezdete és vége. Nem kivétel ez alól a Munkásörség sem, mert ha grafikonon ábrázolnánk a történetét, akkor az 1957-es megalakulás nehézségeinek leküzdése után az 1980-as évek közepére érte el működésének csúcspontját, majd 1987-től jött a hanyatlás, a fokozatos leépülés mind a személyi állomány, mind a testület presztízse tekintetében. Ez a folyamat összhangban volt az MSZMP és az ország belső állapotával. Ekkorra ugyanis kiderült, hogy az MSZMP 1985-ös XIII. kongresszusának határozatait nem lehet végrehajtani, és ez negatívan érintette a Munkásörség személyi állományának helyzetét, a szervezet anyagi-technikai ellátását.

Mindezek oda vezettek, hogy fokozatosan romlott a kiképzés színvonala, a belső morál, amit jól mutat a testületben előforduló rendkívüli események alakulása is. Az 1980-as évek közepén az előző esztendőkhöz képest megkétszereződött a számuk. Például jelentős volt a szolgálati balesetek – elsősorban fegyverbalesetek –, az ittas állapotban elkövetett fegyvelmsértések, a gépjárműbalesetek, a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények száma, de előfordult öngyilkosság és disszidálás is, amelyekért aztán különböző fenyítéseket szabtak ki, illetve többeket kizártak a pártból. A felsorolt és még sok más tényező hatására 1987-re jelentősen csökkent a munkásőri szolgálat presztízse.

Mindezek ellenére, vagy pont ezért, nagy pompával és fényes külsőségek között ünnepelték meg a szervezet megalakulásának 30. évfordulóját 1987. január 9-én; a központi és az országszerte tartott ünnepségeken mintegy 300 ezer ember vett részt. Az erózió azonban megállíthatatlan volt, sőt 1987 második felében már döntés született a Munkásörség leépítéséről.

A végjáték, a felszámoláshoz vezető út sem volt egyszerű. 1988-ra realitássá vált, hogy a magyar társadalomban nyíltan megkérdőjeleződik az egypártrendszer legitimitása, az MSZMP vezető szerepe, és elkerülhetetlen lesz a pluralizmus, a többpártrendszer bevezetése. Felgyorsultak a folyamatok a Munkásörségben is. Budapesten nehezebbé vált a toborzás, az itteni parancsnokok utcai zavargások rémképét vizionálták, mert tisztában voltak vele, hogy a megindult politikai változások és tömegdemonstrációk 1989-ben is folytatódni fognak.

A parlamentben Király Zoltán képviselő a költségvetési vitában már a Munkásőrség feloszlátását javasolta, és jelentős esemény volt Pozsgay Imre bejelentése 1989. január 28-án, miszerint 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt. Ez igen érzékenyen érintette a Munkásőrséget, mert több mint 30 évig azt propagálták, hogy a testületnek kiemelkedő szerepe volt az (ellen)forradalom leverésében és a „rend” helyreállításában: akkor most hogyan viszonyuljanak ehhez a helyzethez?

Újabb fejlemény volt, amikor az MSZMP KB május 8-i határozatában kivonták a testületet a közvetlen pártirányítás alól és a kormánynak rendelték alá. A várható demokratikus átalakulás miatt új célokat és feladatokat kellett megfogalmazni és meghatározni a szervezet részére, de már nyilvánvaló volt, hogy tarthatatlanná válik a Munkásőrség milícia léte.

Érdekes adalék a vezetésben is eluralkodott bizonytalanságról, hogy amikor Mark Palmer amerikai nagykövét 1989. március 12-én meglátogatta a Munkásőrség Országos Parancsnokságát, Borbély Sándor országos parancsnok azt találta mondani neki, hogy a Munkásőrség ugyanolyan szervezet, mint az Egyesült Államokban a Nemzeti Gárda... De amikor a nagykövét arról érdeklődött, hogy MSZMP-tagokon kívül lehet-e más párt tagja is a Munkásőrségnek, akkor határozott igennel válaszolt, ami két szempontból is hazugság volt. Egyrészt nem voltak hivatalosan más pártok, másrészt csak a párt tagjai lehettek tagok, igaz később, csekély számban már „megbízható” pártonkívüliek is előfordultak a testületben.

A szerző részletesen leírja az 1989 elejétől zajló politikai eseményeket, ebbe ágyazva a Munkásőrség megszüntetésének folyamatát, ami aztán az év végén be is következett. Persze voltak átmentési kísérletek, mindenekelőtt a Magyar Néphadseregbe gondolták integrálni valamilyen formában a testületet, de ezek az elgondolások sorra elbuktak, viszont a katonáknak jutott a felszámolási munka jelentős része.

A honvédelmi miniszter utasítása szerint a Munkásőrség leszerelését, „hadfelszerelését”, azaz fegyverzetét és technikai, valamint híradó eszközeit a Magyar Néphadsereg Vezérkar Haditechnikai és Fegyverzeti Csoportfőnöksége irányításával a kijelölt csapatok állománya hajtotta végre, majd a kiképzési objektumok, lőterek, gyakorlóterek stb. átvételét a Kiképzési Főcsoportfőnökség kijelölt bizottsága végezte. Ezzel jogutód nélkül megszűnt az újkori Magyarország – reményeink szerint utolsó – kommunista milíciája.

A szerző, Kiss Dávid alapos munkát végzett. Külön felhívnom a figyelmet a lábjegyzetekre, amelyek majd’ egy másik könyvet tesznek ki, és nagyon sok hasznos információval bővítik ismereteinket, járulnak hozzá a Munkásőrség történetének megismeréséhez.

VERITAS-könyvek 8. VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló Kiadó, 2017.